

RECENZE – РЕЦЕНЗИИ – REVIEWS – BESPRECHUNGEN

Tallerman, Maggie – Gibson, Kathleen R. (eds.): The Oxford Handbook of Language Evolution. Oxford: Oxford University Press 2012. ISBN 978-0-19-954111-9.

Na jednom ze svých koncertů Karel Plíhal s lehkou nadsázkou prohlásil, že každý správný folkový zpěvák vlastně hlavně hovoří – a zpívá, jenom když náhodou zbude čas. S ještě větší dávkou nadsázky by o nové oxfordské příručce věnující se vzniku a vývoji řeči bylo možno říci, že hlavně pojednává o komunikaci delfinů či opic, o nervových vláknech v mozku nebo o pantomimě – a jenom nakonec cosi poví i o vlastní řeči lidí. S vážnější tváří však můžeme konstatovat, že nová kniha docela zdařile postupuje tematicky od zřejmě úplných počátků řeči přes něco, čemu lze říkat protořeč, až ke skutečné řeči a jejímu vývoji. Uspořádání příručky se ujaly newcastleská profesorka lingvistiky M. Tallerman a texaská profesorka neurobiologie (a ortodoncie!) K. R. Gibson. V jejich předmluvě ke knize si můžeme přečíst jednak dnes už zdá se všeobecně očekávatelnou chválu na progresivnost pojednávané disciplíny („Language evolution is, however, a discipline that is moving extremely quickly“), jednak naopak docela překvapivou zmínku, že o příspěvek bylo požádáno „many dozens of the most eminent academics“, ale mnoho z nich „felt unable to take the time to write for a general audience“. I tak se zrodila kniha více než sedmisetstránková, takže se lze jen mlhavě domýšlet, co by bývalo mohlo vzniknout, kdyby nebylo oněch četných odmítnutí; rovněž by jistě bylo zajímavé vědět, kdo z pozvaných účast odmítl. Tak jako tak se nakonec sešlo 62 autorů, kteří napsali dohromady 65 kapitol umístěných do pěti tematických oddílů. Přitom šest kapitol napsaly společně obě editorky: jde o samotný úvod k celé knize a potom vždy o úvodní kapitolu ke každému oddílu, v níž se shrnuje jeho celý obsah a naznačují vnitřní souvislosti mezi jeho jednotlivými kapitolami. Kdo tedy nemá zájem, čas nebo/ani nervy přečíst si celou knihu, může se případně spokojit s těmito výtahy. Také v této zprávě se nebudeme pokoušet o rychlé přetlumočení obsahu více než jedné kopy textů, ale uvedeme alespoň tematiku jednotlivých oddílů. První oddíl, *Insights from comparative animal behaviour*, obsahuje texty zabývající se komunikačními systémy a kognitivními schopnostmi zvířat, s ohledem na to, zda jsou poznatky odtud relevantní pro zkoumání vývoje lidské řeči. Do druhého oddílu, *The biology of language evolution: Anatomy, genetics, and neurology*, byly zařazeny příspěvky přinášející různé pohledy na somatické složky řečové schopnosti, především na vývoj mozku a hlasového traktu a na genetické změny u homininů. Texty třetího oddílu, *The prehistory of language: When and why did language evolve?*, se zaměřují na paleontologická a archeologická svědectví o vývoji člověka a interpretují některé konkrétní události tohoto vývoje, které podle současných názorů mohly vést ke vzniku řeči. Stati čtvrtého oddílu, *Launching language: The development of a linguistic species*, se věnují hlavně otázkám vzniku jednotlivých jazykových domén, jako je fonetika, fonologie, morfologie a syntax, a vzniku jazykového významu. Konečně pátý oddíl, *Language change, creation, and transmission in modern humans*, je vyplněn příspěvky ukazujícími, jak rozbor jazykové změny obecně a třeba i současných jazykových změn konkrétně může pomoci porozumět i vývoji jazyka v dávné prehistorii. Z řečeného je patrné, že lingvistická zkoumání najdeme vlastně až v posledních dvou oddílech, zatímco první tři oddíly jsou působištěm jiných vědních oborů, zejména biologie, antropologie, psychologie, genetiky, archeologie a paleontologie.

U rozsáhlých příruček věnujících se nejrozmanitějším aspektům jedné konkrétní disciplíny či jednoho vybraného jevu je vždy zajímavé pozorovat, jestli v nich převažují příspěvky spíše jen su-

marizující dosavadní vědění, nebo texty přinášející i nové myšlenky, vyžadující teprve podrobnější průzkum. Zdá se, že u oxfordského svazku věnovaného vzniku a vývoji řeči je tomu zhruba půl napůl, a to je možná ta vůbec nejlepší konstelace.

Vít Boček
<vitbocek@gmail.com>

Jens Nørgård-Sørensen, Lars Heltoft, Lene Schøsler: Connecting Grammaticalisation. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 2011. (Studies in Functional and Structural Linguistics, 65.) XIII + 347 s. ISBN 978-90-272-1575-8. 105 euro

Většina gramatikalistů je lehčeji nebo tvrději protistrukturalistická. Až v poslední době se objevují první vlašťovky reflektující i strukturální koncepty (např. O. Fischer: An analogical approach to grammaticalization, in: *Grammaticalization: Current views and issues*, Amsterdam – Philadelphia 2010, 181–219); a nyní máme před sebou i celou takovou vlašťovčí knihu, na niž zde chceme ve stručnosti upozornit.

Kniha je rozdělena do dvou velkých částí: teoretické (*Part 1: Grammaticalisation and paradigmatic structure*, s. 1–111) a případové (*Part 2: Case studies*, s. 113–325). V části teoretické nejdříve autoři představují své pojetí morfologie (*Chapter 1: Morphology*, s. 3–41), slovosledu (*Chapter 2: Topology (word order)*, s. 43–70) a syntaktických konstrukcí (*Chapter 3: Constructions*, s. 71–101). Své teoretické vývody pak sumarizují, vysvětlující svůj pojem paradigmatu jako organizačního prvku ve výstavbě a změně gramatiky, zahrnující morfologii i syntax (*Chapter 4: Connecting grammaticalisation*, s. 103–111). Případová část pak obsahuje tři studie od jednotlivých autorů, aplikující popsaný teoretický koncept: o vidu a pádu v ruštině (Jens Nørgård-Sørensen: *Patterns of connecting grammaticalisation in Russian: Syntax, animacy and aspect*, s. 115–170), o postavení slovesa ve skandinávských jazycích (Lars Heltoft: *Word order change as grammaticalisation: Paradigm structure and change in Scandinavian*, s. 171–235) a o reinterpretaci latinského pádového systému v románských jazycích (Lene Schøsler: *Scenarios of grammatical change in Romance languages*, s. 237–325).

Hlavním poselstvím knihy tří dánských autorů je – jak naznačeno – to, že jednotícím prvkem gramatických kategorií je jejich sémanticky založená paradigmatická organizace a gramatikalizační zkoumání proto nemohou vytrhávat jednotlivé gramatické elementy z jejich paradigmatických souvislostí. To se strukturalistovi může snad zdát jako těžká banalita, nicméně v době, která dědiciví strukturalismu téměř zapoměla, je toto znovuobjevení přece jen do jisté míry užitečné. V tomto smyslu pak knihu badatelům na poli gramatikalizace doporučujeme. Ostatní ji číst nemusejí.

Bohumil Vykypěl
<vykypel@iach.cz>

Sebrané spisy Václava Machka 1 a 2. Ed.: I. Janyšková, H. Karlíková, E. Havlová †, R. Večerka. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2011. ISBN 978-80-7422-125-5 (1. svazek), 978-80-7422-126-2 (2. svazek), 978-80-7422-127-9 (soubor).

Počátkem roku 2012 (s vročením 2011) vyšla z dílny etymologického oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., monumentální dvousvazková publikace (celkem 2296 stran) předkládající téměř kompletní dílo (kromě knih) věhlasného etymologa, indoeuropeisty a slavisty Václava Machka (1894–1965). Machkovo jméno se vždy pojilo k Brnu: působil zde jako profesor na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity a zasloužil se rovněž o založení brněnského etymologického pracoviště (dnes součásti Ústavu pro jazyk český AV ČR), kde tato publikace vznikla.